

KACZOR PÉTER

AZ OSZTRÁK GAZDASÁGPOLITIKA FŐBB VONÁSAI BRUNO KREISKY KANCELLÁRSÁGA IDEJÉN

A Második Osztrák Köztársaság gazdasági és politikai sajátosságai

Az 1945-ben újjászületett, de szuverenitását csak 1955-ben, az államszerződéssel visszanyerő Ausztria káprázatos gazdasági fejlődésen ment keresztül a II. világháborút követő évtizedekben. Az 1960-as és 1970-es években szakmai–tudományos körökből és a világ közvéleményéből egyaránt nagy érdeklődést váltottak ki az osztrák gazdaságpolitika elvei, a gazdasági felzárkózás és válságmenedzselés eszközei, a szociális partnerség sajátos vonásai és az érdekegyeztetés mechanizmusai.

A II. világháború utolsó heteiben főként az ellenállási mozgalomban részt vett erőkből három párt kezdte meg működését Ausztriában. A szociáldemokrata Osztrák Szocialista Párt (Sozialistische Partei Österreichs – SPÖ) a parlamentáris demokrácia és a független köztársaság melletti egyértelmű elkötelezettség alapján látott hozzá a politizáláshoz. Az Osztrák Néppárt (Österreichische Volkspartei – ÖVP) bizonyos fokig kötődött az első köztársaság idején működő Keresztény-szociális Párthoz, névválasztása azonban egyértelműen a szakítást hangsúlyozta a múlt antidemokratikus tradícióival szemben. A harmadik erő a szovjet megszálló hatalom különleges védelmét élvező Osztrák Kommunista Párt (Kommunistische Partei Österreichs – KPÖ) volt, amelynek befolyása a második köztársaság kezdeti időszakát leszámítva azonban csekély maradt. A belpolitikában az 1945 utáni két évtizedben a két nagy párt (SPÖ–ÖVP) dominanciája és sajátos szimbiózisa volt megfigyelhető. Az első nagykoalíció időszakában (1947–1966) a két párt messzemenően törekedett a tisztségek arányos elosztására és egymás ellenőrzésére. A kialakult sajátos arányrendszer (Proporz-System) egyaránt átfogta a politikai, a gazdasági és kulturális életet.¹

Az 1945 utáni belpolitikai fejlemények kiemelkedő jelentősége így abban állt, hogy az újjáalakult politikai pártok között a régi világnézeti választóvonalak már nem jelentettek olyan mély, áthidalhatatlan töréseket a társadalomban, mint a II. világháború előtti évtizedekben.² A konszenzuserősítő érdekegyeztetés mindinkább kiépülő rendszere rendkívül jótékony hatással volt a gazdasági életre, illetve a munkavállalók és munkaadók viszonyára is.

A politikai és társadalmi összefogásra a háborút követő években égetően nagy szükség volt, hiszen a felmerülő számtalan probléma mielőbbi megoldása mindkét nagy politikai tábornak – a szociáldemokratáknak és a néppártiaknak – is érdeke volt. A legfontosabb feladat az ország szuverenitásának helyreállítása volt, hiszen Ausztriát a szövetséges hatalmak Németországhoz hasonlóan négy megszállási övezetre osztották. A megszállási státus tíz éven keresztül, az 1955. májusi államszerződés megkötéséig állt fenn.

A gazdasági élet normalizálódása kezdetben csak lassan haladt előre. Jellemző, hogy az 1946-os évben az import 85 százalékát segélyből finanszírozott szállítmányok tették ki, és ez az arány még 1951-ben is 20% volt.³ Nagy segítséget jelentett az 1947 nyarán elindított Marshall-segély, amely az osztrák gazdaság talpra állításában is meghatározó szerepet játszott. A segély összege egy lakosra vetítve a harmadik legmagasabb volt a Marshall-tervben részesülő tizenhat európai ország között. A beruházások nagy része a bázisszektorba (kitermelő ágazatok, vas- és acélgyártás, kőolajipar, energiaipar) áramlott, aminek következtében 1948-ban az ipari össztermelés elérte a háború előtti színvonalat. Ezzel együtt a mezőgazdaság termelése is gyors ütemben konszolidálódott. Az infláció letörésére hozott intézkedésekkel a pénzügyi stabilizációt is sikerült

¹ *Kőrösi István*, Ausztria új szerepe – Közép-európai állam az Európai Unióban. In: *Kiss. J. László* (szerk.), *A tizenötök Európái*. Osiris, Budapest 2000, 517–518. o.

² *Rathmanné Túry Mária*, Pártok és pártrendszer Ausztriában. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest 1991, 21. o.

³ *Richter Sándor – Székffy Klára*, Ausztria gazdasága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987, 15. o.

végrehajtani.

A gazdasági kérdések közül a legnagyobb jelentősége kétségtelenül az 1946 júliusában megindult államosításnak volt. Ez az iparban foglalkoztatottak 16 százalékát érintette, akik a termelési érték mintegy 25 százalékát állították elő.⁴ Az államosításra kijelölt gazdasági egységeket három szempont szerint választották ki: az ún. bázisszektor vállalatai, a nagybankok és az egykori német tulajdonú vállalatok (többségük szintén a bázisszektorba tartozó vállalat).⁵

A háború utáni újjáépítési periódus igen fontos vívmánya volt az ún. szociális partneri viszony (Sozialpartnerschaft) kialakítása. A szociális partneri viszony kialakulásának közvetlen előzménye az volt, hogy 1947-ben az érdekképviselői szervezetek (az Osztrák Szakszervezeti Szövetség, a Munkáskamara, a Szövetségi Gazdasági Kamara és a Mezőgazdasági Kamara – a „négyek”) egy ún. Gazdasági Bizottság létrehozását javasolták a kormánynak, melynek a pártok, az érdekképviselői szervek és bizonyos kormányhivatalnokok lehettek a tagjai.⁶ A többoldalú tárgyalásokon a bér-ár spirál megfékezésére 1947 júliusában megkötött első ár-bér-egyezmény volt az első lépés ennek a sajátosan osztrák, a pártok, az érdekvédelmi szervezetek és a kormányzat többdimenziós kooperációján alapuló rendszernek a kiépítése felé, amely idővel az osztrák gazdaságpolitika meghatározó tényezőjévé vált.⁷ Az egységes, átfogó gazdaságpolitika kialakítását így nagymértékben segítette a szociális partnerség intézményének fokozatos kiépülése, amely a gazdasági és politikai élet valamennyi kulcsterületét érintette. A szociális partneri viszony legfontosabb fórumává az 1957-ben létrehozott Egyenlő Képviselői Bizottság, vagy más néven Paritásos Bizottság (Paritätische Kommission) vált, amelynek tagjai a kancellár, a mező- és erdőgazdasági miniszter, a szociális ügyek minisztere, a kereskedelem- és iparügyi miniszter és a „négyek” elnökei voltak.⁸

A gazdaságpolitikai intézkedéseknek és részben a Marshall-segélynek köszönhetően összességében elmondható, hogy Ausztriában a háborút követő újjáépítési periódusban a gazdasági expanzió – a legtöbb nyugat-európai országhoz hasonlóan – rendkívül gyors volt. A növekedési ütem 1945–1950 között elérte az évi 17 százalékot.⁹ Az újjáépítést kísérő infláció letörését az 1947–1951 között kötött ár-bér-egyezmények és az 1952-ben meghirdetett restriktív intézkedéssorozat kísérte meg, amelynek keretében nagymértékű adóemeléseket hajtottak végre a kiadások radikális visszafogásával párhuzamosan.¹⁰ A stabilizációs program nagyon hamar sikeresnek bizonyult, a fogyasztói árak növekedése 1953-ban már alig haladta meg az 5 százalékot, szemben az 1951. évi 27 százalékkal. A munkanélküliséget sikerült 9% alá szorítani. 1950–1960 között az évi gazdasági növekedés átlagosan 5,8 százalékos volt, 1960–1970 között 4,7 százalékos.¹¹ 1954 és 1973 között a bruttó nemzeti termék reálértéke két és félszeresére nőtt, átlagosan évi 5,3 százalékkal. 1953–1955 között három lépcsőben csökkentették a jövedelemadó és iparüzési adó mértékét. A tehercsökkentések és a beruházások után jutott adó-visszatérítések nagyban növelték a beruházási kedvet, amely gyorsabb növekedést, nagyobb állami bevételeket és teljes foglalkoztatottságot biztosított. A vállalkozói kockázat csökkentéséhez, és a beruházási kedv növeléséhez még további tényezők járultak hozzá: a valutaárfolyamok stabilitása, amely az

⁴ Kerekes Lajos, *Ausztria hatvan éve 1918–1978*. Gondolat, Budapest 1984, 301. o.

⁵ Az államosítás politikai hátterében az állt, hogy a potsdami konferencia határozata kimondta: az Ausztriában található német vagyon felett a megszálló hatalmak rendelkeznek. Ausztriában, ahol már az Anschluss előtt is nagy volt a német tőke befolyása, és ahol 1938 után a náci számos üzemet vettek el korábbi tulajdonosától, érthető, hogy a volt német tulajdon a gazdaság központi kérdésévé vált. A megszálló hatalmak irányítása alá vont vállalatok sorsa egyébként hamar kettévált. A nyugati tartományokban szinte azonnal osztrák kezelésbe adták őket, míg a szovjetek által megszállt észak-keleti országrészben ezek egészen az államszerződés megkötéséig szovjet kezelésben maradtak. A volt német vagyont Ausztria 1955-ben 150 millió dollár értékű áruszállítással, míg a szintén szovjet kezelésben lévő Dunai Gőzhajózási Társaság (DDSG) vagyonát kétmillió dollárral válthatta meg, továbbá kötelezettséget vállalt tíz éven keresztül évi egymillió tonna kőolaj szállítására (ez végül hat millió tonnára csökkent). *Diószegi István – Harsányi Iván – Krausz Tamás – Németh István* (szerk.), *20. századi egyetemes történet II. 1945–1995*. Korona, Budapest 1999, 237. o.

⁶ Richter – Székffy, i.m., 69. o.

⁷ *Dachs Herbert* (szerk.), *Handbuch des politischen Systems Österreichs. Die zweite Republik*. Manz–Wien 1997, 433. o.

⁸ Richter – Székffy, i.m., 68–76, 82–96. o.

⁹ Uo., 23. o.

¹⁰ *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, i.m., 549. o.

¹¹ *Kaposi Zoltán*, *A XX. század gazdaságtörténete II. 1945–1990*. Dialog–Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2001, 93. o.

export–import-folyamatok előreláthatóságát segítette elő, illetve a bérekkel és a vásárlóerő alakulásával kapcsolatos kalkuláció, amit az tett lehetővé, hogy a munkavállalók és munkáltatók szervezetei béralkujukban a gazdasági növekedés mértékét és az inflációs ráta alakulását tekintették mérvadónak.¹² Az adócsökkentésekkel egy időben Kamitz pénzügyminiszter egy az SPÖ által is támogatott infrastrukturális beruházási programot is végrehajtott.

1957–1958-ban a gazdasági megtorpanás következményeinek mérséklésére a költségvetési kiadások növelésével válaszoltak, amellyel a belföldi kereslet csökkenését igyekeztek megakadályozni. Így a költségvetés hiánya ugyan elérte a GDP 4 százalékát, de lehetővé tette a teljes foglalkoztatás fenntartását.¹³

Az osztrák gazdaságpolitika sikereként könyvelhető el, hogy a konjunkturális ingadozásokat és azok időbeli hosszúságát ebben az időszakban sikeresen tompította, ezzel a gazdaság stabilitását erősítő, egyenletes fejlődést alapozott meg. Az ausztro-keynesianizmusnak nevezett gazdaságpolitika olyan gazdasági–társadalmi koncepció volt, amelynek célja a konjunktúraciklusok hatásainak mérséklése volt.

A szinte töretlen ívű gazdasági fejlődés azonban nem jelentette azt, hogy a két nagy párt minden gazdasági és politikai kérdésben teljesen egyetértett volna. 1946–1947-ben az államosítások – a megszállás körülményeire való tekintettel – ugyan nemzeti egyetértéssel mentek végbe, az államszerződés aláírását követően azonban már jelentős különbségek alakultak ki a két nagy párt állami szektorral kapcsolatos álláspontjában. A Néppárt az államosított ipar reprivatizálását követelte népi részvények (Volksaktien) formájában. 1957–1965 között a Creditanstalt és a Länderbank, valamint az egykori USIA-üzemek egy részének értékesítését végre is hajtották ebben a formában.

A koalíció többszöri megújítása ellenére minden előrelátó politikus tisztában volt azzal, hogy a politikai és gazdasági életben egyaránt meglévő „Proporz-System” előbb–utóbb megszűnik, és ekkor a két párt közül az egyikre hárul a kormányzás feladata. Erre a lehetőségre készülve a szocialisták 1958-ban új pártprogramot dolgoztak ki. Ennek a programnak az elfogadása jelentette a teljes elfordulást a klasszikus „osztálypárt” szemlélettől és az ausztromarxista hagyományoktól.¹⁴ A szocialista párt programját úgy újította meg, hogy – elhatárolódva a világnézeti kizárólagosságoktól – szocialista alapértékekre támaszkodó programpárttá váljon.¹⁵

Az 1966-os választások még nem igazolták az SPÖ által kidolgozott új pártprogramot, hiszen az ÖVP a megszerzett 85 parlamenti mandátumával abszolút többségbe került. Ezzel véget ért a nagykoalíció időszaka. A Josef Klaus által vezetett néppárti kormány azonban a költségvetés egyensúlyának megőrzése érdekében kénytelen volt adóemeléseket végrehajtani, ami nagyban hozzájárult a Néppárt 1970-es választási vereségéhez.

Az SPÖ az 1966-os választási vereség után viszonylag gyorsan képes volt a megújulásra. Ebben nagy szerepet játszott, hogy 1967 februárjában a szocialisták kongresszusa Bruno Kreiskyt választotta a párt elnökévé, aki már külügyi államtitkárként és külügyminiszterként is nagy népszerűsége tett szert. A szocialisták új elnöke 1970-ben 1400 szocialista és pártonkívüli szakember bevonásával „A modern Ausztria” címmel átfogó reformprogramot dolgoztatott ki. Gazdaságpolitikai célként Ausztria felzárkóztatását jelölték meg a modern ipari államok sorába, de a programban emellett szerepelt a közigazgatás megreformálása, a szociális biztosítás rendszerének kiterjesztése, a lakásviszonyok javítása és a környezetvédelem is. A program rövid idő alatt nagy népszerűsége tett szert és komoly hatást gyakorolt az osztrák közvéleményre, előrevetítve az 1970-es választás várható eredményét.

A jóléti állam megteremtése. Az osztrák gazdaság az 1970-es évek első felében

¹² Richter – Székffy, i.m., 31. o.

¹³ Handbuch des politischen Systems Österreichs, i.m., 550. o.

¹⁴ Handbuch des politischen Systems Österreichs, i.m., 261. o.

¹⁵ Az 1958-as pártprogram a legfontosabb célnak a szociális igazságosság, a növekvő jólét és a minél nagyobb szabadság megteremtését tekintette.

Az 1970. márciusi választásokon a második köztársaság történetében az SPÖ-nek először sikerült relatív többséget szereznie.¹⁶ Franz Jonas köztársasági elnök Bruno Kreiskyt kérte fel a kormányalakításra, aki úgy döntött, hogy kisebbségi kormányt alakít, de annak érdekében, hogy az 1971. évi költségvetés vitájában biztosítsa a kormány parlamenti pozícióját, megállapodást kötött az Osztrák Szabadságpárt (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ) vezetőivel a választójog reformjáról.¹⁷

Az első Kreisky-kormány 1970. április 21-től 1971. október 10-ig maradt hivatalában. Ez a másfél esztendő elegendő volt arra, hogy a választók többségét a maga oldalára állítsa. A szocialista párt, híven ígéretéhez, törvények sorával igyekezett „A modern Ausztria” című választási programban foglaltakat megvalósítani. Az SPÖ további erősödését jelezte Franz Jonas köztársasági elnök újraválasztása, aki az 1971. április 24-i elnökválasztáson a szavazatok 52,8 százalékának megszerzésével utasította maga mögé az ÖVP jelöltjét, Kurt Waldheim korábbi külügyminisztert.¹⁸ Néhány héttel Franz Jonas újraválasztása és az új választójogi törvény elfogadása után a parlament az SPÖ és az FPÖ szavazattöbbségével rendkívüli választásokat írt ki.¹⁹ Ausztria 1918 utáni történetében Kreiskynek sikerült először – a szavazatok 50,8 százalékának megszerzésével – az SPÖ-t a parlamentben abszolút többséghez juttatnia.²⁰ A szocialista kormány immár szilárd parlamenti többségre támaszkodva láthatott hozzá céljainak megvalósításához.

Az SPÖ nagyszabású társadalmi reformprogramja keretében Hertha Firnberg vezetésével önálló minisztérium alakult a tudomány, illetve Leopold Gratz (1970–1971) és Fred Sinowatz (1971–1983) irányításával a kulturális és oktatásügyek irányítására. 1972-től az egyetemeken eltörölték a tandíjat, az új iskolatörvény pedig az ingyenes tankönyvellátás biztosításáról rendelkezett. A szociális helyzet javítása érdekében 1972-ben önálló egészségügyi minisztérium alakult és 1976-ban a szociális biztosítás rendszerét kiterjesztették a társadalom csaknem minden rétegére.²¹ 1974-ben bevezették a negyven órás munkahetet, 1975-ben az évi minimum négyhetes fizetett szabadságot. Az állami szektort a politikai szféra behatásaitól megkímélendő az SPÖ kormány megpróbálta a „Proporz-System”-hez kötődő pártpolitikai érdekeket leépíteni, előtérbe helyezve a rentabilitást és a magasabb termelékenységet.

Az osztrák gazdaság 1954 óta tartó fejlődése az 1970-es évek első felében is folytatódott. 1969–1973 között az osztrák gazdaság messze az OECD-államok átlaga felett fejlődött, amihez a kedvező belső feltételek mellett pozitív külső hatások is hozzájárultak. A belső feltételek közül kiemelkedően fontos volt a társadalmi csoportok együttműködési rendszerének kiépülése. A szociális partneri viszony sikerének lehet tekinteni, hogy a munkanélküliek száma nem haladta meg az összes munkaerő 1,1–1,4 százalékát, míg az OECD-országokban ez az arány 3,5–4% körül alakult.²² A valutapolitikai intézkedések is hozzájárultak a magas foglalkoztatottsági szint fenntartásához, hiszen a schilling árfolyamának növekedése támogatta a visszafogott nominálbér-növekedést, ami a külpiaci pozíciók javulásán keresztül a foglalkoztatottsági színvonal növekedéséhez vezetett. A gazdaságpolitika azon szándékát, hogy a schilling stabil, ún. keményvaluta maradjon, a kiegyensúlyozott fizetési mérlegnek és a kedvező gazdasági helyzetnek megfelelően 1971 elején a dollárral szemben felértékelték. Az 1944 óta fennálló nemzetközi pénzügyi rendszer összeomlását követően a schilling árfolyamát az Európai Közösségek (EK) valutakosarához igazították. 1973–1976 között az osztrák valuta árfolyama szorosan követte az európai országok egyezménye alapján kialakított valutakígyót. 1976-tól a valutakígyóban részt vevő országok közül megkülönböztetett figyelemmel kísérték az NSZK-

¹⁶ A szocialisták a szavazatok 49 százalékának megszerzésével 81, az ÖVP 47,2 százalékkal 78, míg az FPÖ 3,6 százalékkal 6 képviselői helyet szerzett. Handbuch des politischen Systems Österreichs, i.m., 536. o.

¹⁷ Karl Gutkas, Die zweite Republik. Österreich 1945–1985. Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1985, 172. o.

¹⁸ Anton Pelinka, Das politische System Österreichs. In: Wolfgang Ismayr (szerk.), Die politischen Systeme Westeuropas. Leske+Budrich, Opladen 1999, 492. o.

¹⁹ Gutkas, i.m., 178. o.

²⁰ Handbuch des politischen Systems Österreichs, i.m. 536. o.

²¹ Kerekes, i.m., 356. o.

²² Richter – Székffy, i.m., 34. o.

márkát. A schilling árfolyamának a német márkához való szoros kötése és annak követése a schilling dollárral szembeni további felértékelődéséhez vezetett.²³

Az 1970-es évek elején jelentősen megnőtt a külföldi vendégmunkások iránti igény is, akik elsősorban az akkori Jugoszláviából és Törökországból érkeztek.²⁴ A foglalkoztatás szerkezetében végbemenő változások is elősegítették a munkanélküliségi ráta alacsonyan tartását. Ekkor zajlott le a terciér ágazatok felzárkózása, amely részben az iparból, részben a gazdaság más ágazataiból történő munkaerő-elszívással járt együtt. Ezt a tendenciát segítette elő az osztrák államnak az egészségügyi és oktatási rendszer bővítését ösztönző politikája is.

A szocialista kormányzás idején fontos változások történtek az államosított ipar irányításának struktúrájában is. Mivel az államosítási törvény nem intézkedett az állami szektor irányításának kérdéséről, ezért a nagykoalíció idején állandó viták tárgya volt a vezető állások pártonkénti elosztása, a befolyás kérdése. A gazdasági érdekeket a pártpolitikai megfontolásoknak gyakran alárendelő „Proporz-System” leépítésére ezért már 1966-ban egy holding típusú szervezetet hoztak létre az Osztrák Iparkezelő Kft. (ÖIG – Österreichische Industrieverwaltungs-Ges. m. b. H.) formájában, amely 1970 januárjától részvénytársaságként folytatta tovább tevékenységét (ÖIAG – Österreichische Industrieverwaltungs Aktiengesellschaft).²⁵ A részvénytársaság tulajdonában voltak leányvállalatként a tulajdonképpeni államosított üzemek, melyeknek ugyancsak több leányvállalatuk volt. Az ÖIAG további részesedéssel rendelkezett több hazai és külföldi vállalatban is. Az államosított üzemek mindazonáltal magántulajdoni jogállásúak voltak, csak éppen tulajdonosuk nem magánszemély, hanem az állam volt. Ez egy meglehetősen sajátos osztrák megoldás volt. Az ÖIAG vállalatainál az 1970-es évek elején több mint 100 000 munkavállaló dolgozott, ami az osztrák iparban foglalkoztatottaknak mintegy 17–18 százalékát tette ki.²⁶

1973-ban az SPÖ kormány által kezdeményezett átszervezés megvalósította az acélfúziót, melynek keretében a VOEST és az Alpine-Montangesellschaft egyesítésével létrehozták az ÖIAG-csoport és egyben Ausztria legnagyobb vállalatát, a VOEST-Alpine-t.²⁷ 1975-ben a Gebrüder Böhler&Co AG, a Schöller-Bleckmann Stahlwerke AG és a Steirische Gußstahlwerke AG acélipari vállalatok egyesítésével megalakult a VEW (Vereinigten Edlstahlwerken – Egyesült Nemesacélművek), amely a VOEST-Alpine 100 százalékos tulajdonába került, és annak legnagyobb leányvállalata lett.²⁸ Az acélipari fúzióval létrejött óriáscégnek így mintegy 68 000 alkalmazottja volt, amely az ÖIAG vállalatainál foglalkoztatottak 2/3-át, az összes iparban foglalkoztatottnak pedig 10 százalékát tette ki.²⁹

Az ÖIAG-csoport másik két óriása az ÖMV (Österreichische Mineralölverwaltung AG) és a Chemie Linz AG volt. Az előbbi fő profilja a kőolaj- és földgázkitermelés, olajfinomítás és az osztrák üzemanyagtöltő állomások nagy részének üzemeltetése, az utóbbi pedig nehézvegyipari, gyógyszerészeti termékekkel és növényvédő szerek előállításával foglalkozott.

Az államosított szektor kiemelkedő jelentőségű vállalatai a felsoroltakon kívül a következők voltak: a Vereinigte Metallwerke Ranshofen-Berndorf AG (alumíniumgyártás és -feldolgozás), az Elin-Union AG (elektrotechnika), a Simmering-Graz-Pauker AG (gép- és közlekedési eszköz-gyártás), a Wolfsegg-Traunthaler Kohlenwerks AG (lignitbányászat), a Bleiberg Bergwerksunion AG (színesfém-bányászat, illetve -feldolgozás és vegyipar) és a

²³ Uo., 50–51. o.

²⁴ Meg kell említeni, hogy az osztrák munkaerőpiacon a 70-es évek elején kialakult munkaerőhiányhoz és a vendégmunkások érkezéséhez hozzájárult, hogy ebben az időszakban mintegy 100 000 osztrák állampolgár vállalt munkát a magasabb bérszínvonalat biztosító NSZK-ban és Svájcban. Elsősorban a magasán kvalifikált, jól képzett munkaerő elvándorlása volt a jellemző. Gutkas, i.m., 190. o.

²⁵ www.aeiou.at/aeiou.encyclo.v/v311827.htm – 2005. március 20.

²⁶ Richter – Székffy, i.m., 114–116. o.

²⁷ Az Alpine-Montangesellschaftot 1881-ben alapították, 1926-ban német tulajdonba került. A VOEST elődje a Hermann Göring Werke volt, amelyet 1938-ban alapítottak linzi székhellyel. A németek az Anschluss után egyesítették a két vállalatot. A háború után mindkét céget államosították. A VOEST igen hamar talpra állt, amihez hozzájárult, hogy a vállalat kapta az Ausztriának jutó Marshall-segély 1/3-t. A donawitzi Alpine ezzel szemben elöregedett kapacitásokkal dolgozott tovább, ami a két vállalat között nagy hatékonyságbeli különbséget okozott.

²⁸ www.aeiou.at/aeiou.encyclo.v/v189964.htm – 2005. március 20.

²⁹ Gutkas, i.m., 191. o.

Siemens AG Austria (elektrotechnika). Az ausztriai Siemens történetéhez tartozik, hogy már 1971-ben a német Siemens AG többségi tulajdonába került, az ÖIAG-nál a részvényeknek csak 43 százaléka maradt.³⁰

Az osztrák ipar másik, markánsan elkülönülő szektora az a mintegy 40 000 embert foglalkoztató vállalatcsoport volt, amely a két legnagyobb osztrák bank, a Creditanstalt Bankverein (CA) és a Länderbank (LB) többségi – esetenként 100 százalékos – tulajdonát képezte.³¹

A külföldi tőke szerepe az osztrák iparban hosszú történelmi múltra tekint vissza. A második világháború után az összes részvénytőke mintegy tizedrésze volt külföldi tulajdonban, nem számítva a szovjet irányítás alá tartozó USIA-üzemeket. Az 1960-as évek elején még az USA volt az első a tőkeexportőrök sorában, ám 1969-ben már az NSZK-ra jutott a külföldi tőke 28 százaléka, az 1970-es évek végére pedig már a 37 százaléka.³² A megnövekedett német érdeklődés egyrészt a tradicionális kereskedelmi kapcsolatoknak, a nyelvi azonosságnak és a németországinál lényegesen alacsonyabb bérszínvonalnak volt köszönhető, másrészt pedig annak, hogy sok németországi cég Ausztrián keresztül akart az EFTA-országok piacára bejutni.³³ Az 1970-es évek végén Ausztriában az iparban foglalkoztatottaknak 26 százaléka, mintegy 160 000 ember dolgozott többségi külföldi tulajdonban lévő vállalatnál.

Az osztrák ipar tulajdonformák szerint csoportosított szegmensei közül a foglalkoztatottak számát tekintve az 1970-es években a magánszektor jelentősége volt a legkiemelkedőbb, ahol elsősorban a kis- és középüzemi kategória dominált. A 100 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalatoknál – ezek képezték a belföldi magánvállalatok nagy részét – állt alkalmazásban az osztrák iparban foglalkoztatottak 39 százaléka.³⁴

A külgazdasági kapcsolatokat tükröző folyó fizetési mérleg az 1970-es évek elején lényegében egyensúlyról tanúskodott. A jó konjunkturális feltételek, a stabil és magas ütemű gazdasági növekedés tehermentesítette a költségvetést. Az import azonban már ebben az időszakban is meghaladta az exportot, a külkereskedelmi mérleg ebből fakadó hiányát elsősorban a turisztikai forgalomból származó jelentős bevételek fedezték. Az idegenforgalom amúgy is rendkívül fontos szerepet játszott és játszik ma is Ausztria gazdasági életében, hiszen az ebből származó bevételek már az 1970-es években a GDP-nek több mint 7 százalékát tették ki.³⁵

Az osztrák gazdaság és a nyugat-európai integrációs folyamatok

Ausztria már a kezdetektől élénken érdeklődött a nyugat-európai integrációs törekvések iránt. Elsősorban néppárti oldalról hangzottak el olyan felvetések, amelyek az Európai Gazdasági Közösséghez (EGK) való csatlakozást javasolták. Bruno Kreisky, akkori külügyminiszter viszont kifejtette, hogy az osztrák államszerződés dokumentumai Svájc semlegességét tekintik a követendő mintának, a svájci Szövetségi Tanács viszont kinyilvánította, hogy az ország belépése az EGK-ba ellentmondana a semlegesség svájci értelmezésének.³⁶ A Szovjetunió is elfogadhatatlannak tartotta Ausztria belépését az EGK-ba.³⁷

³⁰ www.aeiou.at/aeiou.encyclop.s/s571428.htm – 2005. március 20.

³¹ A Creditanstalt-csoporthoz tartozott a Semperit AG (gumiabroncsgyártás), a Steyr-Daimler-Puch AG (gép- és közlekedési eszköz-gyártás), az Universale Baugesellschaft AG, a Wienerberger Baustoffindustrie AG (építőipar), a Donau Chemie AG (vegyipar), a Leykam-Mürztaler Papier und Zellstoff AG (papírgyártás), a Stölzle-Oberglas AG (üvegpalack gyártás) és az Andritz AG (gépgyártás). A Länderbank a Waagner Biro Binder AG-ban (acélipar) és a Stuaug Bau-AG-ban (építőipar) rendelkezett többségi részesedéssel. www.aeiou.at/aeiou.encyklop.c/c796078.htm – 2005. március 20.

³² A külföldi tőke további 17 százaléka svájci, illetve 16 százaléka amerikai tulajdonoshoz tartozott az 1970-es évek elején.

³³ Ausztria már 1960 óta, a szervezet stockholmi megalapítása óta tagja volt az aláíró államok számára ipari szabadkereskedelmet biztosító EFTA-nak (European Free Trade Association – Európai Szabadkereskedelmi Társulás).

³⁴ Richter – Székffy, i.m., 151–152. o.

³⁵ Kerekes, i.m., 363. o.

³⁶ 20. századi egyetemes történet, i.m., 238. o.

³⁷ A szovjetek nem tartották összeegyeztethetőnek az osztrák semlegességgel Ausztria társulását egy olyan gazdasági

Miután az osztrák parlament úgy döntött, hogy eltekint az EGK-ba való felvétel kérésétől, 1960. január 4-én aláírta a semlegességpolitikailag a Szovjetunió számára is elfogadható EFTA megalakításáról szóló szerződést.³⁸ A részt vevő országok többsége az EFTA-tagságot átmenetinek fogva fel, s szoros kapcsolatokat épített ki a Közös Piaccal is. 1961-ben Dánia, Írország és Nagy-Britannia benyújtotta csatlakozási kérelmét az EGK-hoz. Ezzel párhuzamosan a három semleges EFTA-tagország (Ausztria, Svájc és Svédország) is a vám- és kereskedelempolitika összehangolására irányuló társulási szerződés megkötésére törekedett a Közös Piaccal. Az angol csatlakozási kérelmet azonban de Gaulle francia elnök vétója 1963 januárjában megghiúsította. Svájc és Svédország ezek után visszavonta társulási kérelmét, Ausztria azonban továbbra is fenntartotta korábbi szándékát. Ez volt az ún. „Alleingang nach Brüssel” időszaka. 1965–1967 között tovább folytatódtak – a folyamatos szovjet kritika ellenére – az osztrák társulási kérelemmel foglalkozó tárgyalások, amelyek végül az olasz tiltakozás nyomán futottak zátonyra, miután a két ország viszonya a dél-tiroli kérdés miatt ismét elmérgesedett.³⁹ A nyomasztó német gazdasági túlsúly kialakulásának veszélye miatt de Gaulle francia köztársasági elnök sem lelkesedett igazán az osztrák társulási szerződés megkötéséért.

A társulási szerződés megkötésének megghiúsulása ellenére Ausztriát sokkal szorosabb gazdasági kapcsolatok fűzték az EGK országaihoz, ezen belül is elsősorban az NSZK-hoz, mint az EFTA-tagállamokhoz. Az 1960-as évek közepén az osztrák köztársaság kivitelének 38 százaléka irányult a Közös Piac tagországaiba, és importjának közel 50 százaléka származott innen.⁴⁰ Ezzel szemben az EFTA-tagországokba irányuló export az összes kivitelnek mindössze 17 százalékát, a behozatal pedig az összes osztrák import 14 százalékát tette ki.⁴¹ Külgazdasági oldalról vizsgálva ugyanakkor a megnyílt EFTA-piac a hatvanas évek második felétől kétségtelenül pozitív hatást gyakorolt az osztrák gazdaságra. Az EFTA-ba való belépés közvetlen, aktív kihívást jelentett, hiszen az osztrák piac megnyitásáért cserébe az exportlehetőségek kibővítéséről volt szó. 1966 végére, három évvel a tervezett időpont előtt létrejött az EFTA ipari szabadkereskedelmi övezete, ám a külső vámok harmonizálására való igény továbbra sem merült fel, csupán a tagállamok közötti vámok leépítése volt a cél.⁴²

Az EGK-hoz való viszony rendezésére végül az 1970-es évek elején került sor. 1961 után 1967-ben az angol kormány ismét benyújtotta csatlakozási kérelmét az EGK-hoz. De Gaulle lemondása után az új francia vezetés – Georges Pompidou vezetésével – nem gördített újabb akadályt a csatlakozni óhajtó országok elé, így 1972 januárjában Brüsszelben Nagy-Britannia, Dánia, Írország és Norvégia aláírhatta a csatlakozási szerződést, és a fenti országok – végül Norvégia kivételével – 1973. január 1-től formálisan is az Európai Közösségek tagjai lettek.

Ez a fordulat alapvetően megváltoztatta a maradék EFTA-országok, köztük Ausztria helyzetét is. Az EK-val való tárgyalások során Nagy-Britannia, Dánia és Norvégia egyaránt

közösséghez, amelyben a NATO tagországai domináltak, és a csatlakozás felfogásuk szerint csak fokozta volna Ausztria amúgy is jelentős gazdasági összefonódását a NSZK-val, amely tulajdonképpen egyfajta „csendes Anschluss” keretűl szolgálhatott volna.

³⁸ A szervezethez 1960-ban Ausztria mellett Dánia, Nagy-Britannia, Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország csatlakozott.

³⁹ A dél-tiroli kérdés tulajdonképpen 1919 óta, a Saint Germain-en-Laye-ben kötött békeszerződés óta mérgezte az olasz-osztrák viszonyt. A szerződés értelmében ugyanis az addig Ausztriához, illetve az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó Dél-Tirol és a dél-karintiai Kanal-völgy Olaszországhoz került. 1946-ban ugyan sor került az ún. párizsi szerződés megkötésére, amely névleg egyenjogúságot biztosított a területen élő német ajkú kisebbségnek (kétnyelvű hivatalok, német nyelvű oktatás, stb.), ám az olasz kormányok különböző intézkedésekkel folyamatosan elszabotálták a megállapodásban foglaltak végrehajtását. Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter kezdeményezésére 1960-ban az ENSZ Közgyűlése is foglalkozott a dél-tiroli kérdéssel, és a probléma tárgyalásos úton való rendezésére biztatott. Ennek eredményeképpen 1964-ben Kreisky és Saragat olasz külügyminiszter genfi és párizsi találkozója alkalmával megállapodtak a dél-tiroli rendezés „csomagtervének” legfontosabb pontjaiban. A végleges megoldás 1969-ben született meg. A Klaus-kormány külügyminisztere, Kurt Waldheim és Aldo Moro olasz külügyminiszter 1969 júliusában Koppenhágában kidolgozták a konfliktus lezárásához vezető olasz és osztrák lépések intézkedési naptárát, az ún. „Operationskalendert”. Ezután már az olasz kormány sem ellenezte az osztrák társulási szerződés megkötését az EK-val. Lásd bővebben *Erich Zöllner, Ausztria története*. Osiris, Budapest 2000, 410. o.

⁴⁰ Kerekes, i.m., 350. o.

⁴¹ Richter – Székffy, i.m., 18. o.

⁴² *Derek W. Urwin, A közös Európa. Az európai integráció 1945-től napjainkig*. Corvina, Budapest, é.n., 124. o.

hangsúlyozta, hogy a Közösségnek speciális kapcsolatokat kell kialakítania a tagságért nem folyamodó EFTA-államokkal. Az erről folyó eszmecsere 1970 őszén kezdődtek meg. Miután az osztrák EK-tárgyalások első köre nem vezetett eredményre, Kreisky kancellár 1972 februárjában körbeutazta a tagállamok fővárosait.⁴³ Az ekkor már sikeres tárgyalások alapján születhetett meg Ausztria (és a többi egyelőre csatlakozni nem kívánó EFTA-állam) és az EK között az a Különleges Kapcsolatokról Szóló Egyezmény (Special Relations Agreement), amelynek eredményeképpen Ausztria előtt (ha bizonyos korlátozásokkal is) megnyílt az Európai Közösségek 250 millió fős vámmentes piaca.

Az ipari szabadkereskedelmi egyezmény keretében négy és fél éves időszak alatt valósultak meg a vámlebontások, de néhány „érzékenynek” minősített termék kivételt képzett. Ezek közül az acél, az alumínium és a papír közvetlenül is érintette Ausztriát. A szerződést az osztrák parlament egyhangúlag jóváhagyta, noha az ÖVP kifogásolta, hogy a vámlebontások a fenti árucikkek esetében csak 1984-re valósulnak meg és a mezőgazdasági cikkekre vonatkozóan sem sikerült eredményt elérni, annak ellenére, hogy a mezőgazdaság már az 1960-as évek első felétől kísérletezett egyfajta speciális egyezmény kidolgozásával. Az akkori közös piaci agrárrendtartás azonban technikailag csak Ausztria társulós tagságával lett volna megvalósítható, ami a semlegességi elv feladását vonta volna maga után.⁴⁴

A szabadkereskedelmi egyezmény biztosította Ausztria számára az európai integrációs folyamatban való részvételt, bár az intézményes részvétel csak egy közös végrehajtó jellegű bizottságra korlátozódott, amely a szabadkereskedelmi egyezményekkel kapcsolatos fejleményeket ellenőrizte. Mindenesetre Kreiskynak a szerződéssel sikerült az integrációs és a semlegességi politikát közös nevezőre hoznia, és ezzel a lépéssel végleg lezárult az EK és az EFTA közti alternatíva korszaka. Az osztrák külkereskedelemben a kibővült EK részaránya az export relációjában 49,1 százalékra bővült, szemben az 1972. évi 39,7 százalékkal, az importban pedig az 1972-es 57,9 százalékról, 64,5 százalékra nőtt. Ezzel párhuzamosan visszaesett az EFTA-államok részaránya, az exportban 27,8 százalékról 16,8 százalékra, az importban pedig 18,3 százalékról 11,3 százalékra.⁴⁵

Az osztrák válasz a világgazdasági hullámvölgyekre. Ausztria gazdasága az 1970-es évek második felében

Az 1973-as olajárrobbanás hatásai Ausztriában egy közel másfél évtizedes fejlődési ívet törtek meg. 1974-ben a növekedési ütem lassulása volt tapasztalható, bár az OECD-államok átlagához (2,5%) képest még mindig viszonylag magas, 4 százalékos volt, a fogyasztói árszínvonal azonban már jelentősen, 10 százalékkal emelkedett. A kormányzat a korábbi recessziós időszakokhoz hasonlóan ekkor is aktív költségvetési politikát alkalmazott a keresletkiesés kiegyenlítésére, ami azonban oda vezetett, hogy a költségvetési hiány 1975-re elérte a GDP 4,5 százalékát, 1976-ra az 5 százalékát.⁴⁶ A belső stabilitás fenntartása érdekében hozott intézkedések rövid távon sikeresnek bizonyultak, 1976–1977-ben ismét növekedett a gazdaság és a fogyasztói árszínvonal emelkedését is sikerült visszaszorítani. A költségvetési mérleg hiánya azonban állandósult, így Ausztria kénytelen volt a hiány finanszírozásához hiteket felvenni. Az államadósság 1974–1985 között a GDP 10 százalékáról 38,5 százalékra nőtt, amelynek törlesztése a kormány rendelkezésére álló források egyre nagyobb hányadát kötötte le.⁴⁷ Természetesen a meghozott szociális és jóléti intézkedések finanszírozása is tetemes összegeket emésztett fel. A fő gazdaságpolitikai cél hagyományosan a teljes foglalkoztatottság fenntartása és a stabil belső árszínvonal megőrzése maradt. A foglalkoztatáspolitikai az OECD és az EK átlagához viszonyítva nagyon sikeres volt,

⁴³ Manfred Jochum, Die zweite Republik in Dokumenten und Bildern. W. Braumüller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung Ges.m.b.H., Wien 1984, 168. o.

⁴⁴ Inotai András, Az osztrák gazdaság és a nyugat-európai integrációs folyamatok. In: Külgazdaság, 1974/8. sz., 624. o.

⁴⁵ Uo., 626. o.

⁴⁶ Handbuch des politischen Systems Österreichs, i.m., 550. o.

⁴⁷ Uo., 551. o.

hiszen Ausztriában a munkanélküliségi ráta 1978-ban alig haladta meg a 2 százalékot, szemben az OECD-országocsoport 6–7 százalékaival és ez a szám 1980 után sem emelkedett 5% fölé. 1982-ben a teljes foglalkoztatottság fenntartásának abszolút prioritást biztosító kormány nagyszabású foglalkoztatottsági programot hirdetett meg, de ez a költségvetés passzívumának ismételt ugrásszerű növekedését eredményezte. A foglalkoztatottsági szintre ugyanakkor kedvező hatást gyakorolt a hivatalos munkaidő csökkentése, valamint az elsősorban a női munkaerő körében népszerűvé vált intézkedés, a nyugdíj-korkezdvezmény is. Meg kell jegyezni azonban, hogy ez is nagymértékben hozzájárult a szociális kiadások növeléséhez.

A költségvetési hiány mérséklése érdekében végül növelték a munkavállalók és a munkáltatók szociális kiadásokhoz való hozzájárulásának mértékét, bizonyos termékek körében megemelték a forgalmi adót, emelkedtek a postai díjszabás díjai és a költségek lefaragását szolgálta a szociális kiadások és az élelmiszerek egy csoportjára vonatkozó támogatások csökkentése is. A Kreisky-kormányzat tehát az 1980-as évek elején már úgy ítélte meg a gazdasági helyzetet, hogy az expanzív költségvetési politika tartalékai kimerültek, és vállalva a választási vereség kockázatát, a takarékosági intézkedések bevezetése mellett döntött.⁴⁸

A belső árstabilitás fenntartását és a külső áremelkedés tompítását célzó valutapolitika viszont csak akkor lehetett volna eredményes, ha olyan gazdaságpolitikai intézkedéssorozattal járt volna együtt, amely a megváltozott környezethez való alkalmazkodást kényszerített volna ki. A költségvetés korábbi expanziója, az állami iparban a támogatások, a kedvezmények növekvő köre, a teljes foglalkoztatottság biztosítása azonban a feldolgozóipar alkalmazkodása ellen hatott. Mindez erősítette azokat a folyamatokat, amelyek az 1980-as évek elejére az állami ipar mélyülő válságához vezettek.⁴⁹

A növekedés gyorsítására, a struktúraváltás támogatására, új technológiák bevezetésének ösztönzésére irányuló közvetett és közvetlen támogatások már évtizedek óta fontos elemét képezték az osztrák gazdaságpolitikai eszköztárnak. Ezek jelentősége az 1980-as évek elejétől, a második olajárrobbanást követően egyre fokozódott. A szövetségi kormány által nyújtott közvetlen támogatások – amelyeknek igen jelentős részét az állami szektor vállalatai kapták – az 1980-as évek elején elérte az évi 60 milliárd schillinget, ami akkor a GDP 4,7 százalékának felelt meg. Az államosított vállalatok számára nyújtott szubvenciók azonban inkább a hagyományos struktúra konzerválódását segítették elő. A kormány politikájának köszönhetően elsősorban a munkahelymegőrző vonások érvényesültek, ráadásul a támogatások csökkentették a piaci impulzusok erősségét is.⁵⁰ Jellemző, hogy az állami szektorban 1973-hoz viszonyítva lényegében 1981-ig nem volt jelentős létszámcsökkenés, míg az ipar egészében az 1973-as bázisévhez viszonyítva 17 százalékkal csökkent a foglalkoztatottak létszáma.

A termelési szint az ipar egészében az 1973–1983-as időszakban mintegy 20 százalékkal nőtt, az állami szektorban azonban a kitermelő ágazatokat is figyelembe véve mintegy 8 százalékkal csökkent. (A kitermelő ágazatok nélkül kb. 1 százalékos volt az állami ipar termelésének növekedése.) A termelés és a létszám eltérő adataiból világosan látszik, hogy szinte szakadákszerű termelékenységbeli különbség alakult ki a nem állami szektor javára.

Az osztrák állami ipar gondjainak nagy részét az 1980-as években az acélszektor okozta, amely az ÖIAG-konzern vállalatainál foglalkoztatottak mintegy kétharmadának a megélhetését biztosította. A VOEST–Alpine acélipari óriás helyzetének fokozatos romlása már az 1970-es évek közepén megkezdődött. Ebben nagymértékben közrejátszottak a konzern donawitzi részlegének, az egykori Alpine-nak az elavult kapacitásai, amelyek már az 1970-es évek elején mintegy 14 000 ember elbocsátását tették volna szükségessé.⁵¹

⁴⁸ Az SPÖ a takarékosági intézkedéseknek „köszönhetően” az 1983-as választásokon elveszítette abszolút többségét, bár változatlanul a legerősebb parlamenti párt maradt. Kreisky kancellár viszont jó előre közölte, hogy csak akkor vállalja egy újabb ciklusra a kancellári tisztelet, ha az SPÖ ismét abszolút többséget szerez. Miután ezt a célt nem sikerült elérni, a kancellár lemondott. Gutkas, i.m., 265. o.; ill. 20. századi egyetemes történet, i.m., 241. o.

⁴⁹ Richter – Székffy, i.m., 39. o.

⁵⁰ Uo., 45–47. o.

⁵¹ Jellemző, hogy 1982-ben a donawitzi kohászati üzemben 6000 alkalmazott dolgozott, és a cég egymillió tonna acélt állított elő. Ezzel szemben egy jóval kisebb grazi acélműben mindössze 300 ember foglalkoztatásával százezer tonna acélt gyártottak, tehát a grazi cég termelékenysége duplája volt a donawitzinak. Gutkas, i.m., 243. o.

A hetvenes évek végén a vállalatvezetés az acélválság és a második olajárrobbanás miatti piac- és bevételkiesés orvoslására a strukturális alkalmazkodás szinte minden alternatíváját kipróbálta.⁵²

A költségvetésből kapott vissza nem térítendő támogatások ellenére azonban a vállalat veszteségei 1981-re 1,5 milliárd, 1982-re 3 milliárd schillingre nőttek.⁵³ Az 1980-as évek közepére a veszteségek ismét megsokszorozódtak. Ebben szerepe volt néhány balul sikerült olajspekulációs üzletnek is, amelyek a VOEST–Alpine leányvállalatához, az Intertradinghez fűződtek.⁵⁴

A VOEST–Alpine legnagyobb leányvállalata a VEW is drámai veszteségeket volt kénytelen elszenvedni az 1970-es évek közepétől. A termelésének 80 százalékát exportáló vállalat kálváriája az 1975-ben kitört acélválsággal kezdődött. A VEW vezetése azonban elbocsátásokról – ami a szerkezeti változások előfeltétele lett volna – a kormányzati prioritásoknak megfelelően hallani sem akart. A kormányzat pénzügyi mentőakciói ellenére 1981 januárjától már 4000 embert voltak kénytelenek rövidített munkaidőben alkalmazni. A foglalkoztatási feszültség enyhítésére bevezették a korkedvezményes nyugdíjazásokat, aminek eredményeképpen az alkalmazottak száma 1983-ra 15 000-re csökkent.⁵⁵

Az ÖIAG-csoport vállalatainak gyenge teljesítménye mellett az 1980-as évek elejétől egyre inkább reflektorfénybe kerültek a Creditanstalt (CA) krónikus problémái is. A CA-konzern legveszteségesebb tagjai a Stölzle Oberglas és a Semperit voltak. Részben önhibáján kívül került szorult helyzetbe a szintén a Creditanstalthoz tartozó Steyr–Daimler–Puch, amely egy 200 Kürassier-páncélosból álló chilei megrendelést volt kénytelen visszamondani, részben egyes szocialista párti képviselők, részben a katolikus egyház, részben a nemzetközi közvélemény nyomásának engedve. A chilei fegyverexportot ellenző körök azzal érveltek, hogy a demokratikus és semleges Ausztria nem engedheti meg magának, hogy tankokat szállítson Pinochet diktatórikus rezsimjének.⁵⁶

A gazdasági nehézségeket tovább fokozták az ökológiailag rendkívül elkötelezett közvélemény ellenállása miatt meghiúsult állami beruházások is. Az 1970 óta épülő 700 MW-os zwentendorfi atomerőmű 1978-as átadása előtt mind az ellenzéki pártok, mind pedig a közvélemény oldaláról erős fenntartások jelentkeztek az atomhulladék elhelyezésével kapcsolatban. Ez oda vezetett, hogy 1977 júniusától tüntetések kezdődtek az atomerőmű üzembe helyezése ellen. Az atomenergia békés felhasználásának kérdését a parlament végül 1978 novemberében népszavazásra bocsátotta. A referendum az atomenergia felhasználását ellenzők győzelmét hozta, így a kulcsrakész erőművet nem helyezték üzembe.⁵⁷

Az 1980-as évek közepére tehát nyilvánvalóvá vált, hogy az eddig követett gazdaságpolitikai irány a továbbiakban nem folytatható, és a kormánzatnak végre fel kell vállalnia a gazdaság rendbetételének programját. Ez azonban szakítást követelt a teljes foglalkoztatás bármilyen áron történő fenntartásával, és pragmatikus, a hangsúlyt a megújulásra helyező, az állami ipar válságának leküzdéséért akár népszerűtlen intézkedéseket is felvállaló program kidolgozását feltételezte. A költségvetés stabilizálása, az állami ipar szanálása, a struktúraváltás megoldása, az adó- és a szociális rendszer reformja az 1980-as évek második felére olyan sürgető és összefogást igénylő feladattá vált, amely 1987-re ismét a két nagy politikai párt (SPÖ–ÖVP) koalíciójához vezetett.

⁵² Közös vállalatot alapítottak az USA-ban (Bayou Acélművek), növelték a késztermékek részarányát a termelésben (komplett acélművek berendezéseitől bányaiipari gépekig), az amerikai AMI céggel közös vállalkozásban chip-gyártó(!) üzemet hoztak létre és ferrokrom üzemet létesítettek a Fülöp-szigeteken. A kelet-közép-európai országokkal folytatott kereskedelemben kiemelkedő jelentőségű volt az az NDK-val 1980-ban kötött szerződés, amelynek értelmében a VOEST–Alpine egy tizenkét milliárd schilling értékű acélmű megépítésére kapott megbízást. Gutkas, i.m., 243. o.; ill. Richter – Székffy, i.m., 125. o.

⁵³ Gutkas, i.m., 243. o.

⁵⁴ Richter – Székffy, i.m., 122. o.

⁵⁵ 1975-ben még 22 000-en dolgoztak a VEW üzemeiben.

⁵⁶ Gutkas, i.m., 245. o.

⁵⁷ Uo., 246. o.